

lebioğlu), İstanbul 1996, s. 39-49, 85-86, 96, 102-103, 366-367; Ahmed Bican, *Envârü'l-âş-kin*, İstanbul 1301, s. 64-68, 393-394; Ahmed Paşa, *Ahmed Paşa Divanı* (nşr. Ali Nihad Tarlan), İstanbul 1966, s. 46; Necatî Bey, *Necatî Beg Divanı* (nşr. Ali Nihad Tarlan), İstanbul 1963, s. 155, 220, 295, 356, 423-424, 439, 498, 540; İbn Kemâl, *Divân* (haz. Mustafa Demirel), İstanbul 1996, s. 66, 154; *Abdurrahman Gubârî'nin Kâbenâmesi* (haz. Nuray Şimşek, yüksek lisans tezi, 1987), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 17-79; *Muhibbî Divânı* (haz. Coşkun Ak), Ankara 1987, s. 733, 735, 873; *Bâkî Divânı* (haz. Sabahattin Küçük), Ankara 1994, s. 306; Yahyâ Bey, *Divan* (haz. Mehmed Çavuşoğlu), İstanbul 1977, s. 23-27; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 726-748; Nâbî, *Divan*, İstanbul 1292, s. 9, 60-61; a.m.f., *Hayriyye*, İstanbul 1292, s. 8-9; a.m.f., *Tuhfetü'l-Haremeyn*, İstanbul 1265, s. 62-70; Fedâyî, *Divan*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 633, vr. 10^a; Ahmed Rifat Efendi, *İhyâü'l-hac*, MÜİF Ktp., Yazma, nr. 216, vr. 83^b-85^a; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, tür.yer.; Mehmed Fevzi Efendi, *İyânü'l-mesâlik fi beyânî'l-menâsik*, İstanbul 1302, s. 32-35; *Türk Musikisi Klasiklerinden İlahîler* (İstanbul Konservatuarı neşriyatı), İstanbul 1933, III, 139-144; M. Fuad Köprülü, *Türk Saz Şairleri*, Ankara 1962, s. 391-393, 411-416, 437-438; Fevziye Abdullah Tansel, *Tanzimat Devri Edebiyatı'nda Dinî Şiirler*, Ankara 1962, s. 67-69; Ali Nihad Tarlan, *Şeyhi Divanını Tedkik*, İstanbul 1964, s. 116; Mehmed Çavuşoğlu, *Necatî Bey Divânı'nın Tahlilî*, İstanbul 1971, s. 42-43; E. Kemal Eyyuboğlu, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadarkı Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1973, I, 145; Gölpınarlı, *Katalog*, III, 304; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, bk. İndeks; Âmil Çelebioğlu, *Ramazannâme*, İstanbul 1974, s. 192-193; a.m.f., *Türk Edebiyatında Mesnevî*, İstanbul 1999, s. 119, 125, 200-201; Töre, *İlahîler*, VI, tür.yer.; Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divânı (İnceleme)*, Ankara 1990, I, 156, 160; a.m.f., *Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası*, Ankara 1998, s. 114-115; Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divânı'nın Tahlilî*, Ankara 1990, s. 41-43; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar* (haz. Cemâl Kurnaz), Ankara 1992, s. 227-228; Cemâl Kurnaz, *Hayatlı Bey Divânı'nın Tahlilî*, İstanbul 1996, bk. İndeks; Mustafa Uzun, *Dinî Edebiyatımızın Son Temsilcilerinden Mehmed Fevzi Efendi ve Dinî Mesnevîleri*, İstanbul 1996, s. 120; Nevin Akkaya, *Türk Halk Şiirinde Özel Adlar*, Balıkesir 1999, s. 564-573; Menderes Coşkun, *Ottoman Pilgrimage Narratives and Nabi's Tuhfetü'l-Haremeyn* (doktora tezi, 1999), Durham University; a.m.f., "Osmanlı Türkçesiyle Kaleme Alınmış Hac Seyahatnameleri I", *TÜBA*, XXIV (2000), s. 91-108; Sabih Erken, "Türk Çiniciliğinde Kâbe Tasvirleri", *VD*, sy. 9 (1971), s. 297-320; Sevim İlgürel, "Abdurrahman Hibri'nin Menâsik-i Mesâlik'i", *TED*, sy. 6 (1975), s. 111-113; *TD*, sy. 30 (1976), s. 62-68; Sadi Bayram, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Bulunan Kendililğinden Desenli, Üzeri Yazılı İki Kumaş", *VD*, XV (1982), s. 139-156; Müjgân Cunbur, "Eski Şiirimizde Kâbe ve Kâbe Ziyaretleri", *MÜTAD*, sy. 7 (1993), s. 141-171; İsmail Ünver, "Gencine-i Râz", *DİA*, XIV, 20; Rahmi Yaran, "Hac", a.e., XIV, 412-413; Ahmet Özel, "Hac", a.e., XIV, 415.

MUSTAFA UZUN

KÂBE KAVSEYN

(قاب قوسين)

Kur'an'da Hz. Peygamber'in mi'raccda Cebrâil'e veya Allah'a çok yaklaştığını anlatan ifade (en-Necm 53/9); tasavvufta Hak ile ittihad ve aynü'l-cem' makamı (bk. MİRAC).

KÂBİZ

(القابض)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "almak, tutmak, avucunda tutmak, sahip olmak; daraltmak" mânalarındaki kabz kökünden sıfat kuruluşunda bir isim olup Allah'a nisbet edildiğinde "rızkı daraltan; canlıların ruhunu alıp hayatlarına son veren" anlamında kullanılır (İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "kzbz" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "kzbz" md.).

Kabz kavramı Kur'an-ı Kerim'de dokuz yerde geçmekte, bunlar arasında kabız kelimesi yer almamaktadır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "kabz" md.). Kavramın zât-i ilâhiyyeye nisbet edildiği dört yerde Cenâb-ı Hak'ın kabz ve bast fiillerini gerçekleştirdiği (el-Bakara 2/245), yer küresinin güneşe karşı olan konumuna bağlı olarak gün ortasından itibaren gölgeyi yavaş yavaş kısalttığı (el-Furkân 25/45-46) ve kıyamet gününde bütün yeryüzü sanki avucunun içinde imiş gibi O'nun hâkimiyet ve tasarrufu altında bulunacağı ifade edilir (ez-Zümer 39/67).

Aynı kavram hadis rivayetlerinde de Allah'a izâfe edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "kzbz" md.). Kabız, doksan dokuz isme yer veren kaynakların dışında (Tirmizî, "Da'avât", 82; İbn Mâce, "Du'â", 10) bazı münasebetlerle Allah'ın ismi olarak zikredilmiştir (*Müsned*, III, 442). Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber döneminde fiyatlar aşırı derecede yükselmiş, ashop kendisine başvurarak fiyatları tesbit etmesini istemiş, o da şu cevabı vermiştir: "Fiyat olgusuna hükmeden, rızkı daraltıp genişleten, insanların geçimine medar olan nimetleri lutfeden Allah'tır. Ben, can ve mal güvenliği konusunda hiç kimsenin şahsımdan davacı olmayacağı bir konumda rabbime kavuşmayı arzu ediyorum" (*Müsned*, III, 156, 286; Tirmizî, "Büyû", 49; İbn Mâce, "Ticârât", 27, "Du'â", 10).

Âlimler hâfid-râfi', muiz-müzil gibi kabız ile bâsıt isimlerinin de karşıt anlamlı olmakla birlikte birbirlerini dengeleyip tamamladıklarını göz önünde bulundurarak bu iki ismin beraber kullanılmasının gereğini vurgulamış, Bakara sûresinde Allah'a nisbet edilen kabz-bast kavramları üzerinde çeşitli yorumlar yapmışlardır. Mâtürîdî, kabızın "rızkı daraltan" şeklindeki mânasını verdikten sonra bunun sebebini taşkınlığın önlenmesi olarak belirtmiş (*Te'vilâtü'l-Kur'an*, vr. 675^a), ayrıca "ihsan ettiği her türlü nimeti sınırlandırır" (a.g.e., vr. 59^a); "karanlığı güneşle geri çeken" (a.g.e., vr. 519^a); "kuşları havada tutan, havayı kuşların uçmasına elverişli hale getiren" (a.g.e., vr. 806^a) şeklindeki anlamlara da yer vermiştir. Râgıb el-İsfahânî de kabz ve bast kavramlarını "bazan vermez, bazan verir; bir zümreye vermez, diğerine verir; bazan toplar, bazan dağıtır; öldürür ve diriltir" şeklinde mânalandırmıştır (*el-Müfredât*, "kzbz" md.). Bunlardan başka kabız ve bâsıt isimlerine "sadakaları kabul edip mükâfatını veren" (Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, vr. 125^a); "sadakaları alıp fakirlere dağıtan" (Kuşeyrî, s. 45) şeklinde de anlam verilmiştir. Kabız ve bâsıt tasavvuf açısından bakış yapılarak bazı yorumlar getirilmiştir. Kuşeyrî bu isimlere, "kalpleri bilgisizlik ve gaflet sebebiyle daraltıp yabancılaştıran; ilim ve mârifet yoluyla genişleten" mânasını vermiş, kabz ve bastın kalbin havf ve recâ hali olabileceğini söylemiştir (a.g.e., s. 45; bk. KABZ). Kabız ismi Allah'ın fiilî sıfatlar grubuna girer (ayrıca bk. BÂSIT).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "kzbz" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "kzbz" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "kzbz" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "kzbz" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "kabz" md.; *Müsned*, III, 156, 286, 442; Tirmizî, "Da'avât", 82, "Büyû", 49; İbn Mâce, "Ticârât", 27, "Du'â", 10; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 59^a, 519^a, 675^a, 806^a; Zeccâcî, *İstikâku esmâ'illâh* (nşr. Abdülhüseyn el-Mübbârek), Beyrut 1406/1986, s. 97-99; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 159^b; Kuşeyrî, *el-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 45; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazlüh), s. 93-94, 174; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-ağşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 125^{a-b}; Fahrreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyînât* (nşr. Tâhâ Abdürrâûf Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 241-243.

BEKİR TOPALOĞLU

KÂBİZ-İ ACEMÎ

(bk. MOLLA KÂBİZ).